

УДК 37.013

Духовне здоров'я у системі механізмів реалізації цілей Нової української школи

SPIRITUAL HEALTH IN THE SYSTEM OF MECHANISMS FOR IMPLEMENTING GOALS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

САВЧЕНКО Вікторія – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри виховання та культури здоров'я, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2551-7164>

КУЦИЙ Андрій – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри виховання та культури здоров'я, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8119-8420>

АНДРІЮЩЕНКО Тетяна – старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8189-7515>

SAVCHENKO Victoria – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Education and Health Culture, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council», 70, Volodymyr Antonovych str., Dnipro, 49006, Ukraine

KUTSY Andriy – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Education and Health Culture, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council», 70, Volodymyr Antonovych str., Dnipro, 49006, Ukraine

ANDRYUSCHENKO Tetyana – Senior Lecturer of the Department of Education and Health Culture, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council», 70, Volodymyr Antonovych str., Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. У статті на основі вітчизняних наукових розвідок проаналізовано роль духовної культури у системі пріоритетів Нової української школи. Показано, що без введення духовного здоров'я до базової структури цілепокладання Нової української школи неможливі ні системні ціннісні інновації, ні змістовна модернізація освітнього процесу. Обґрунтовано комплекс завдань, виконання яких забезпечує цілісність освітніх реформ з орієнтацією на цінності духовного здоров'я. Успішність освітніх реформ при цьому забезпечується підпорядкуванням основних вимірів навчально-виховного процесу завданням формування особистісних духовних цінностей у контексті становлення культури здоров'я, а також використанням ефективних освітніх технологій для поєднання духовно-ціннісного впливу та традиційних механізмів формування фізичної культури і здорового способу життя. Визначено інноваційні риси Нової української школи, які утверджуються на основі пріоритетності цілі формування духовного здоров'я в освітньому процесі й дозволяють забезпечити використання системного підходу для конституювання духовності як мети освітнього процесу у поєднанні з мотивацією до здорового способу життя. Указано на багатовимірний характер духовних цінностей, трансляція яких в освітній системі забезпечує формування духовного здоров'я її суб'єктів, і визначено основні складові змісту цього інноваційного аксіологічного комплексу у системі цінностей Нової української школи. Доведено, що безпосереднім механізмом переорієнтації навчання та виховання у процесі реформ на цілі формування у підростаючого покоління духовного здоров'я виступають інноваційні педагогічні технології. Сформованості основ духовного здоров'я здобувачів освіти у навчально-виховному процесі має визначатися із застосуванням системи емпіричних індикаторів, до

яких редукуються узагальнені та науково обґрунтовані характеристики духовності. У реальному навчально-виховному процесі система вказаних показників має використовуватися педагогами з врахуванням специфічних рис особистості кожного здобувача освіти.

Ключові слова: Нова українська школа, духовне здоров'я, цінності, здоровий спосіб життя, освітні інновації, самоактуалізація.

Summary. *The article analyzes the role of spiritual culture in the system of priorities of the New Ukrainian School based on domestic scientific research. It is shown that without the introduction of spiritual health into the basic goal-setting structure of the New Ukrainian School, neither systemic value innovations nor meaningful modernization of the educational process are possible. A complex of tasks, the implementation of which ensures the integrity of educational reforms with an orientation on the values of spiritual health, is substantiated. At the same time, the success of educational reforms is ensured by subordinating the main dimensions of the educational process to the task of forming personal spiritual values in the context of the formation of a culture of health, as well as the use of effective educational technologies for the combination of spiritual and value influence and traditional mechanisms for the formation of physical culture and a healthy lifestyle. The innovative features of the New Ukrainian School are identified, which are established on the basis of the priority of the goal of spiritual health formation in the educational process and allow the use of a systemic approach to the constitution of spirituality as the goal of the educational process in combination with motivation for a healthy lifestyle. The multidimensional nature of spiritual values, the transmission of which in the educational system ensures the formation of the spiritual health of its subjects, is indicated, and the main components of the content of this innovative axiological complex in the system of values of the New Ukrainian School are determined. It has been proven that innovative pedagogical technologies act as a direct mechanism of reorientation of education and upbringing in the process of reforms for the purpose of forming the spiritual health of the younger generation. The formation of the foundations of spiritual health of students in the educational process should be determined using a system of empirical indicators which are reduced to generalized and scientifically based characteristics of spirituality. In the real educational process, the system of the specified indicators should be used by teachers taking into account the specific personality traits of each student.*

Key words: *New Ukrainian School, spiritual health, values, healthy lifestyle, educational innovations, self-actualization.*

Вступ. Акцентування в сучасному освітньому процесі духовно-ціннісного становлення особистості ставить проблематику формування духовного здоров'я у центр завдань Нової української школи. Відсутність на особистісному рівні когнітивних та мотиваційних установок щодо духовного здоров'я робить проблематичною результативність усього процесу становлення її духовності. Визначення центром освітнього процесу проблематики духовного здоров'я забезпечує відповідне до сучасних освітніх реформ акцентування ролі людинознавчих предметів та визначати цілепокладальні основи освітнього процесу. Адже лише фіксацією на необхідності забезпечення здоров'я організму людини чи потенціалу соціального адаптування неможливо сформуванню духовно орієнтовану систему цінностей підростаючого покоління. Без сформованого, насамперед в цілеспрямованому освітньому процесі, розуміння значущості духовного здоров'я деградує і когнітивно-інтелектуальні, і ціннісні здатності людини.

Аналіз останніх досліджень. Духовна складова здоров'я особистості та суспільства є традиційним предметом досліджень гуманітарних наук уже протягом довгого часу. Сучасні наукові розвідки у цій царині здійснюються в роботах таких вітчизняних фахівців, як А. Афонін, Б. Братаніч, Т. Дороніна, Л. Лаврова, С. Сальник, А. Супрун та інших. Основним предметом аналізу є специфіка духовної складової здоров'я та її вплив на здоров'я особистості загалом і потенціал її розвитку зокрема. У роботах низки сучасних вітчизняних дослідників, таких як Ю. Бойчук, Є. Дегтярьова, Н. Науменко, Н. Карленко, С. Рассамахін, Є. Дегтярьова та інших, більш детально розглядаються освітні аспекти процесу формування духовного здоров'я. При цьому у фокусі наукових досліджень здебільшого знаходяться технологічні аспекти

духовного здоров'я підростаючого покоління. Водночас системний аналіз ролі та місця духовного здоров'я як одного з аспектів реформ Нової української школи залишається на периферії наукових розвідок.

Мета статті. Визначити роль та місце духовного здоров'я у системі реалізації цілей реформ Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Традиційно вітчизняна система освіти орієнтується на формування у здобувачів освіти достатньо утилітарний та прагматичний комплекс якостей та здатностей, серед яких пріоритетними є інтелектуальні здібності, знання, вихованість, цілеспрямованість, ініціативність, старанність, самостійність, соціальна активність, впевненість у собі, відсутність шкідливих звичок та девіацій, мотивація на здоровий спосіб життя. Освітні пріоритети цілком вкладаються у модель самореалізації, тобто набуття хорошої освіти, отримання корисної професії та досягнення життєвого успіху у різних сферах. При позитивному у цілому значенні цих якостей для людини та суспільства, вони навіть в інтегрованому вигляді не формують цілісну особистість з домінуванням духовних прагнень [11, с. 12]. Більше того, їх абсолютизація системою освіти приводить до розбалансованості сенсожиттєвих орієнтирів підростаючого покоління в силу того, що саме вони і починають розглядатися здобувачами освіти як єдино необхідні для подальшого життя і корисні для суспільства. Іншими словами, стимулюється ціннісна орієнтація на матеріальні цінності, пошук особистісних вигід та гедонізм, а це явно не ті цінності, які попереджують аморальність та девіації.

Без введення духовного здоров'я у базову структуру цілепокладання Нової української школи неможливі ні системні ціннісні інновації, ні змістовна модернізація освітнього процесу. Адже освітні інновації не є просто застосуванням певних нових підходів чи технологій, їх успішність ґрунтується на їх критичному засвоєнні та трансформації в особистісний досвід освітніх суб'єктів. А це досягається лише забезпеченням цілісності освітнього процесу, який зорієнтований на пріоритети духовного здоров'я і відповідно формування здоров'язберігаючого та здоров'ярозвиваючого середовища в освітньому закладі, у межах якого і відбувається становлення духовної культури [8, с. 33].

Зазначена цілісність з орієнтацію на цінності духовного здоров'я вимагає орієнтації інноваційного освітнього процесу на вирішення наступних завдань [2, с. 12]:

- створення цілісної системи забезпечення оволодіння здобувачами освіти знаннями про духовне здоров'я в інтегрованій системі знань про здоров'я та соціокультурні цінності, при цьому вказані знання мають надаватися у комплексі формування компетенцій щодо формування особистісного духовного здоров'я;

- включення проблематики духовного здоров'я у систему формування компетенцій та мотивації до здорового способу життя як репрезентації особистісної культури здоров'я з акцентуванням ціннісного ставлення до здоров'я і включення проблематики здорового способу життя та духовного здоров'я у систему персональних сенсожиттєвих орієнтирів, міжособистісної комунікації, духовної детермінації життєвого вибору та моделей поведінки тощо;

- використання цінностей духовного здоров'я у процесі формування у здобувачів освіти позитивних соціальних, професійних, громадянських та інших якостей як їх необхідної основи;

- надання пріоритетності в освітньому процесі актуалізації духовно-моральних характеристик особистості, що визначають успішність становлення її духовного здоров'я, насамперед доброти, відповідальності, емоційного та соціального інтелекту, здатності до емпатії, етичної самосвідомості тощо;

- забезпечення гуманоцентричної орієнтації освітнього процесу з акцентуванням пріоритетності цінності людини і недопустимості насильства, дискримінації, правового нігілізму тощо;

- використання цінностей духовного здоров'я для максимізації превентивних функцій освітньої системи, особливо у сфері попередження та протидії ризикам консьюмеризму, аддикціям та девіаціям;

- утвердження духовно-ціннісного ставлення до прекрасного з орієнтацією на формування в освітньому процесі ціннісно умотивованих естетичних ідеалів та практичної життєдіяльності як естетичного перетворення свого буттєвого середовища;

- включення проблематики духовного здоров'я у процес становлення освіти для сталого розвитку, трансляції в освітньому процесі ноосферно-екоцентричних цінностей та стимулювання освітніми засобами становлення у здобувачів освіти ціннісного ставлення до природи й вирішення глобальних екологічних проблем людства;

- інтегрування в освітній процес цілей формування усіх вимірів здоров'я з акцентуванням пріоритетної ролі духовного здоров'я у процесі формування його інших видів.

Таким чином, цілісність системи формування духовного здоров'я в освітньому процесі забезпечується підпорядкуванням основних вимірів навчально-виховного процесу завданням формування особистісних духовних цінностей у контексті становлення культури здоров'я, а також використанням ефективних освітніх технологій для поєднання духовно-ціннісного впливу та традиційних механізмів формування фізичної культури і здорового способу життя [6, с. 111].

Сам освітній процес з переорієнтацією на пріоритетність завдань формування духовного здоров'я здобувачів освіти також набуває нових характеристик, які узгоджуються з цілепокладанням реформ Нової української школи. До таких інноваційних рис слід насамперед віднести:

- системність та цілісність освітнього процесу за рахунок виконання концептом духовного здоров'я цілепокладальної та інтегруючої функції, яка проявляється в об'єднанні навчально-виховної та оздоровчої діяльності в освітніх закладах, що має своїм результатом формування сприятливого для навчання в умовах здоров'язбереження освітнього середовища з мінімізацією чинників негативного впливу на здобувачів освіти;

- цілеспрямованість освітнього процесу на ініціювання та активізацію особистісної позиції кожного здобувача освіти на набуття суб'єктності носія цінностей здорового способу життя з формуванням мотивації до нього, що трансформується у складову духовного світу особистості і в такій якості є рушійною силою здорової життєдіяльності навіть при наявності негативних впливів соціокультурного середовища;

- реалізація на особистісному рівні кожного здобувача освіти в освітньому процесі функції набуття компетенцій у царині здорової життєдіяльності, а також формування почуттєво-ціннісного ставлення до власного здоров'я як до найбільш важливої особистісної цінності й на цій основі вироблення індивідуальних навичок здоров'язбереження у своїй життєдіяльності;

- наповнення освітнього процесу змістовними компонентами, що націлені на здоров'язбереження і забезпечують пізнавальний, ціннісний та діяльнісно-практичний виміри формування на особистісному рівні культури здоров'я загалом та духовної культури зокрема.

Такі інноваційні характеристики відкривають можливості забезпечувати орієнтацію особистості на здоров'язбереження на основі інтеріоризації духовних цінностей та формування у неї персональної культури здоров'я. На цій основі відбувається свідоме включення здобувача освіти у конструювання індивідуального здоров'язривального простору, ціннісне наповнення якого стає превентивним чинником щодо деструктивних соціальних та медійних

впливів і служить аксіологічною основою механізму самореалізації особистісного потенціалу духовного саморозвитку, включаючи і розвиток мотивації до забезпечення власного здоров'я [4, с. 55].

Упровадження як однієї з пріоритетних цілей реформ Нової української школи формування духовного здоров'я підростаючого покоління забезпечує використання системного підходу для конститування духовності як мети освітнього процесу у поєднанні з мотивацією до здорового способу життя, на цій основі формування ціннісно вмотивованого індивідуального здорового життєвого стилю здобувачами освіти, оволодіння ними особистісними компетенціями щодо збереження та зміцнення власного здоров'я. При цьому індивідуальне здоров'я учасників освітнього процесу набуває статусу сенсоутворюючої цілі та пріоритетної цінності освітнього процесу, яка вирішальною мірою визначає усі його складові – зміст, організацію, технології та результати. У системі ціннісних орієнтирів Нової української школи успішність освітнього процесу визначається як навчальними успіхами здобувачів освіти, так і характеристиками їх духовних, психічних та фізичних показників здоров'я й життєвої мотивації та поведінки.

Зі змістовного боку досить суттєвим є вирішення проблеми взаємозв'язку духовних цінностей та духовного здоров'я в освітньому процесі Нової української школи. Комплекс відповідних духовних цінностей за умов акцентування завдань формування компетенції здоров'язбереження має визначатися на основі характеристик духовного здоров'я, необхідних для гуманоцентрично зорієнтованого розвитку особистості в контексті домінуючих в українському суспільстві моральних норм. Очевидно, що необхідно звертатися до національних культурно-етичних традицій, а також репрезентації в них загальнолюдських цінностей, що реалізують настанови моральності, духовності та людяності. Відтак в освітньому процесі, орієнтованому на формування духовного здоров'я, відображається духовно-гуманістичний потенціал усіх сфер життєдіяльності українського суспільстві з врахуванням історичних традицій. Саме у такому духовному середовищі і буде формуватися підростаюче покоління, що дозволить забезпечити синтез соціоцентричної спрямованості та особистісного саморозвитку кожного здобувача освіти на основі високих духовних цінностей та їх стійкість до негативних зовнішніх впливів [3, с. 71].

Важливо також акцентувати конститууючий аспект цінностей духовного здоров'я у реформованій системі освіти, які у процесуальному вигляді вже є не просто сукупністю певних ідей, а по суті механізмом реалізації права здобувачів освіти на духовний розвиток в освітньому просторі. У цьому сенсі також слід говорити про багатовимірний характер духовних цінностей, трансляція яких в освітній системі забезпечує формування духовного здоров'я її суб'єктів.

Основними складовими змісту цього аксіологічного комплексу слід вважати наступні настанови:

- конститування основною цінністю в освітньому процесі особистості та її саморозвитку на основі таких сенсожиттєвих орієнтирів як самоактуалізація, духовне багатство внутрішнього світу, емпатичне ставлення до інших, соціальна активність конструктивного спрямування тощо;
- формування у здобувачів освіти розуміння належності себе до сучасної цивілізації та культури зі сповіданням настанов толерантності, співробітництва та взаємодопомоги і формуванням мотивації до особистої участі у розвитку та самовдосконаленні людства;
- орієнтація на цінності наукового пізнання в особистій діяльності та побудові індивідуальної картини світу;
- формування екологічної свідомості та мотивації до особистої участі у забезпеченні коеволюційного розвитку суспільства та природи;
- набуття компетенцій та мотивації щодо особистої участі в естетичному освоєнні світу;

- включення в особистісну систему переконань здобувачів освіти ідеалів справедливості, солідарності, нерушимості громадянських прав і свобод рівноправності у єдності з цінностями добра та милосердя;
- орієнтація на національні традиції у межах сповідання цінностей патріотизму і любові до своєї країни і її народу;
- формування активної громадянської позиції та готовності до участі в громадянських ініціативах на основі власної відповідальності за стан справ у країні, регіоні, власному населеному пункті;
- формування духовної мотивації та здатностей до реалізації власного потенціалу в сімейних відносинах на засадах взаємоповаги, любові, турботи про інших;
- орієнтація на креативність у процесі власної самоактуалізації та використання власного потенціалу для оновлення і вдосконалення навколишнього соціального середовища.

Що стосується безпосередньо постановки та вирішення в освітньому процесі завдань формування у підростаючого покоління духовного здоров'я, то тут безпосереднім механізмом переорієнтації навчання та виховання на нові цілі виступають інноваційні педагогічні технології. У нашому випадку йдеться про здоров'ярозвиваючі й здоров'язберігаючі технології в освіті, які представляють собою цілісну функціональну систему науково обґрунтованих організаційних способів управління навчальною та практично-комунікативною діяльністю здобувачів освіти з метою інструментального забезпечення збереження та зміцнення їх здоров'я протягом перебування в освітньому закладі [5, с. 198].

Вказані технології розробляються на основі наукових теоретичних підходів, які інтегровані цілями здоров'язбереження і визначають способи конструювання комплексів засобів та умов навчально-виховного процесу, виходячи з узагальненого обґрунтування їх ролі в якості механізму орієнтування всіх освітніх суб'єктів на завдання забезпечення їх здорового розвитку в освітньому процесі.

Концептуальними основами здоров'язберігаючих освітніх технологій є настанови щодо органічної єдності тілесного, психічно-інтелектуального та духовного як структурних складових особистості, особистісно-діяльнісної та суб'єктно-активної природи освітнього процесу, пріоритетності духовності як цілі особистісно-орієнтованої моделі освіти тощо. При цьому основним інтегруючим принципом побудови досліджуваних нами освітніх технологій, націлених на забезпечення та зміцнення здоров'я особистості в освітньому процесі, є принцип людиновимірності, який орієнтує на сприйняття людини як цілісної істоти в єдності її соціокультурної, психосоматичної, фізичної та духовної складових [7, с. 19].

Це дуже важливо для розуміння здоров'язберігаючих новацій реформ Нової української школи, оскільки традиційна система освіти в Україні орієнтувалася в основному на розвиток когнітивно-інтелектуального потенціалу особистості без урахування її цілісності. Сучасні реформи спрямовані на подолання цієї обмеженості, орієнтуючись на використання так званих високих освітніх технологій, які є інтелектуально-перетворюючими, духовно-детермінованими, суб'єктно-конструктивними та креативними. Використання таких технологій дозволяє інтегрувати процеси формування у здобувачів освіти критичного мислення й інтелектуального розвитку та процеси духовно-ціннісного становлення у межах єдиної розвивально-освітньої мети діяльності освітніх закладів.

За рахунок цього формується своєрідний духовний імунітет підростаючого покоління як ефективний механізм попередження та протидії духовним девіаціям. А це важливий аспект забезпечення здоров'я нації в цілому, і не тільки на рівні аксіосфери. Духовна епідеміологія, одна із інноваційних галузей людинознавства, обґрунтовує власний предмет дослідження у вигляді масових інформаційно-заразних патологічних станів, які визначаються і репрезентуються

духовними патологіями. Такі стани визначають духовні захворювання як окремих людей, так і значних соціальних груп і навіть населення цілих країн [1, с. 184]. Небезпечність таких масових духовних епідемій демонструє сучасна росія, де спостерігається тотальна духовна психопатологія населення, що перетворює велику країну з ядерною зброєю у найпотужнішу загрозу не тільки для сусідів, проти яких розв'язуються агресивні війни, а й для всього людства. Єдиним механізмом протидії духовним епідеміям є превентивний вплив на людей засобами формування духовного здоров'я, насамперед у системі освіти.

Наявність необхідних результатів такого впливу, тобто сформованості основ духовного здоров'я здобувачів освіти у навчально-виховному процесі, визначається із застосуванням системи емпіричних індикаторів, до яких редукуються узагальнені та науково обґрунтовані характеристики духовності. У сучасних наукових розвідках виділяється три групи таких індикаторів [9, с. 204]. Індикатори духовної мотивації діяльності здобувача освіти визначаються на основі критеріїв, які фіксують спрямованість особистості на духовне зростання, конструктивно-особистісне ставлення до високих духовних цінностей, наявність розуміння сутності та усвідомлення ролі духовного здоров'я як механізму життєвого самовизначення, самоактуалізації та формування чинників як власної життєдіяльності загалом, так і її сенсожиттєвої складової зокрема.

Комплекс індикаторів, що відображають наявність пізнавальних вимірів духовного здоров'я здобувачів освіти, ґрунтуються на фіксуванні глибини й усвідомленості їх знань про сутність та складові даного феномену, обізнаності щодо ролі духовного здоров'я як чинника особистісного та соціального розвитку загалом та забезпечення цілісного здоров'я кожної людини зокрема. Система діяльнісно-практичних індикаторів розробляється на основі критеріїв, які відображають вміння здобувачів освіти керуватися ціннісними орієнтирами духовного здоров'я у своїй повсякденній життєдіяльності, здатності самостійно регулювати власну поведінку відповідності з даними духовними цінностями, наявність мотивації та навичок щодо усвідомленого вибору моделі поведінки і здійснення конкретних вчинків на основі духовних цінностей у різних ситуаціях, а також сформованість компетенції щодо оцінювання діяльності та вчинків інших людей на основі вказаних цінностей [10, с. 16].

У реальному освітньому процесі система вказаних показників має використовуватися педагогами з врахуванням специфічних рис особистості кожного здобувача освіти, оскільки і наявність тих чи інших показників сформованості високих духовних цінностей, і їх змістовна наповненість, і взаємозв'язки між ними вимагають індивідуальної інтерпретації, тобто знання особливостей життя та духовного світу кожного.

Висновки. Отже, без сформованих в особистості уявлень про духовне здоров'я неможливо говорити про наявність її духовних основ розвитку та життєдіяльності, тобто реалізувати один з центральних аспектів реформи Нової української школи. У сучасному навчальному процесі без визначення центром уваги духовного здоров'я неможливо правильно акцентувати вивчення людинознавчих предметів і відповідно спрямувати освітній процес у гуманоцентричному напрямі. Зміст духовних цінностей, трансляція яких в освітньому процесі сприяє формуванню духовного здоров'я особистості, має визначатися, виходячи з критеріїв духовного здоров'я у контексті забезпечення розвитку особистості на гуманоцентричних та соціоцентричних засадах та прийнятими у суспільстві моральними нормами. Безпосереднім механізмом забезпечення спрямованості освітнього процесу на вирішення завдань формування духовного здоров'я на операційному рівні є застосування освітніх технологій. У зв'язку з цим, одним з актуальних напрямів подальшої розробки проблеми є вдосконалення механізмів вивчення динаміки сформованості духовних цінностей учнів з урахуванням індивідуальних особливостей та специфіки впливу на особистість мікросередовища.

Список використаних джерел

1. Афонін А. П., Дороніна Т. О. Духовність та стан здоров'я людини: педагогічний аспект. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2014. Вип. 41. С. 182–188.
2. Бойчук Ю. Д., Науменко Н. В. Підготовка майбутніх учителів до формування духовного здоров'я молодших школярів: теоретико-методичні аспекти: монографія. Харків: Мезіна В. В., 2018. 127 с.
3. Братаніч Б. В. Культурно-ціннісні орієнтири освітянських реформ. *Вісник Дніпропетровського університету. Філософія. Соціологія. Політологія*. 2007. № 15. С. 69–76.
4. Карленко Н. В. Духовне здоров'я як складова самоактуалізації особистості. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія педагогіка*. 2023. № 1. С. 50–58.
5. Лаврова Л. В. Філософсько-освітні засади формування здорового способу життя у практичному освітньому процесі. *Філософія. Культура. Життя*. 2013. Вип. 39. С. 195–201.
6. Лаврова Л. В., Братаніч Б. В. Культура здоров'я як предмет філософського розгляду. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2021. № 2. С. 108–113.
7. Лаврова Л., Савченко В., Куций А. Єдність духовного та тілесного як основа культури здоров'я. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія: Філософія. Педагогіка*. 2021. № 1. С. 17–22.
8. Науменко Н. В. Формування духовного здоров'я особистості як сучасна педагогічна проблема. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 2. С. 32–35.
9. Рассамахін С. Г., Дегтярьова Є. А. Розробка комплексної інформаційно-аналітичної системи для діагностики духовного здоров'я студентів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 5 (2). С. 203–207.
10. Романенко М. І., Братаніч Б. В., Куций А. М. Міждисциплінарне розуміння предметності соціального інтелекту. *Гілея*. 2019. № 2. С. 14–17.
11. Савчин М. В. Здоров'я людини. Духовний, особистісний і тілесний виміри: монографія. Дрогобич: Просвіт, 2019. 229 с.
12. Супрун А. Г., Сальник С. С. Гармонізація фізичного та духовного здоров'я як запорука якісного життя людини. *Humanitarian studios: pedagogics, psychology, philosophy*. 2020. Vol. 11. № 4. С. 138–142.

References

1. Afonin A. P., Doronina T. O. (2014). Dukhovnist ta stan zdorovia liudyny: pedahohichniy aspekt [Spirituality and human health: pedagogical aspect]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly – Higher and secondary school pedagogy*, 41, 182–188 [in Ukrainian].
2. Boichuk Yu. D., Naumenko N. V. (2018). *Pidhotovka maibutnix uchyteliv do formuvannia dukhovnoho zdorov ya molodshykh shkoliariv: teoretyko-metodychni aspekty: monohrafiia* [Preparation of future teachers for the formation of the spiritual health of younger schoolchildren: theoretical and methodological aspects: monograph]. Kharkiv: Mezina V. V. [in Ukrainian].
3. Bratanich B. V. (2007). Kulturno-tsinnisni oriientyry osvitiyanskykh reform [Cultural and value orientations of educational reforms]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Filosofii. Sotsiologhiia. Politolohiia – Bulletin of Dnipropetrovsk University. Philosophy. Sociology. Politology*, 15, 69–76 [in Ukrainian].
4. Karlenko N. V. (2023). Dukhovne zdorov ya yak skladova samoaktualizatsii osobystosti [Spiritual health as a component of self-actualization of the individual]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: pedahohika – Problems of modern transformations. Series: pedagogy*, 1, 50–58 [in Ukrainian].
5. Lavrova L. V. (2013). *Filosofsko-osvitni zasady formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia u praktychnomu osvitnomu protsesi* [Philosophical and educational principles of healthy lifestyle formation in the practical educational process]. *Filosofii. Kultura. Zhyttia – Philosophy. Culture. Life*, 39, 195–201 [in Ukrainian].
6. Lavrova L. V., Bratanich B. V. (2021). *Kultura zdorovia yak predmet filosofskoho rozghliadu* [Health culture as a subject of philosophical consideration]. *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal – Prospects. Socio-political journal*, 2, 108–113 [in Ukrainian].
7. Lavrova L., Savchenko V., Kutsyi A. (2021). *Yednist dukhovnoho ta tilesnoho yak osnova kultury zdorovia* [The unity of the spiritual and the physical as the basis of a culture of health]. *Visnyk Dniprovskoi akademii neperervnoi osvity. Serii: Filosofii. Pedahohika – Bulletin of the Dnipro Academy of Continuing Education. Series: Philosophy. Pedagogy*, 1, 17–22 [in Ukrainian].
8. Naumenko N. V. (2012). *Formuvannia dukhovnoho zdorov ya osobystosti yak suchasna pedahohichna problema* [Formation of spiritual health of the individual as a modern pedagogical problem]. *Naukovi zapysky*

Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Ser.: Psykholoho-pedahohichni nauky – Scientific notes Nizhyn State University named after Mykola Gogol. Ser.: Psychological and pedagogical sciences, 2, 32–35 [in Ukrainian].

9. Rassamakhin S. H., Dehtiarova Ye. A. (2013). Rozrobka kompleksnoi informatsiino-analitychnoi systemy dlia diahnostryky dukhovnoho zdorovya studentiv [Development of a complex information and analytical system for diagnosing the mental health of students]. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences, 5 (2), 203–207 [in Ukrainian].

10. Romanenko M. I., Bratanich B. V., Kutsyi A. M. (2019). Mizhdystsyplinarne rozuminnia predmetnosti sotsialnoho intelektu [Interdisciplinary understanding of the objectivity of social intelligence]. Hileia – Gilea, 2, 14–17 [in Ukrainian].

11. Savchyn M. V. (2019). *Zdorovya liudyny. Dukhovnyi, osobystisnyi i tilesnyi vymiry: monohrafiia* [Human health. Spiritual, personal and physical dimensions: a monograph]. Drohobych: Prosvit [in Ukrainian].

12. Suprun A. H., Salnyk S. S. (2020). Harmonizatsiia fizychnoho ta dukhovnoho zdorovya yak zaporuka yakisnoho zhyttia liudyny [Harmonization of physical and spiritual health as a guarantee of quality human life]. Humanitarian studios: pedagogics, psychology, philosophy, 11, 4, 138–142 [in Ukrainian].